

STRATEGIJA REFORME STRATEGIJA

Božidar Forca*

Univerzitet „Union – Nikola Tesla“ u Beogradu,
Fakultet za poslovne studije i pravo

Srbija ponovo na (o) Kosovu. Ovoga puta pitanje Kosova inicirano je pozivom predsednika Republike domaćoj javnosti da se otvori najširi dijalog u vezi Kosova i Metohije. Predsednik napomenu da prvo želi da čuje i sve ostale unutrašnje aktere, pre iznošenja sopstvenog stava. Njegova svetost patrijarh SPC gospodin Irinej izjavi – ne poklanjaj, jer se poklonjeno nikada ne vraća. Politička elita je uzvratila na poziv predsednika u skladu sa sopstvenim odnosom i vezama sa prvim čovekom naše zemlje. Srpska akademija nauka je prihvatila predsednikov poziv.

Šta i zašto – jeste pitanje politike, ali i najšireg konsenzusa unutar države. Kako – jeste stvar nacionalne strategije koju, ma kakva bila, treba doneti.

Ključne reči: *politika, strategija, reforma*

Uvod

Rušenje berlinskog zida izazvalo je tektonske poremećaje na evroazijskom geoprostoru koji se još nisu smirili, jer tlo i dalje podrhtava. Bez ispaljenog metka raspala se najveća država sveta (SSSR), kao posledica ishoda tzv. hladnog rata. Za raspad bivše SFR Jugoslavije, ipak, morao se dogoditi (?) rat. U oba slučaja, raspad se dogodio iznutra, uz svesrdnu podršku spolja. Na primeru SSSR-a to se desilo tzv. *strategijom skrivenih koraka* (cover action), kako piše dr Smilja Avramov. Kod raspada SFRJ to nije moglo (?) bez unutrašnjeg (građanski, etnički, verski) rata. Sve što se veštački spoji, pući će, kad – tad, upravo po šavovima! Sve što se veštački (silom) razdvoji, spojiće se, ako nije veštački bilo spojeno!

Rusija je i nakon raspada SSSR-a ostala najveća država sveta. Kao hladnoratovski gubitnik, poslednju deceniju prošlog veka, provela je baveći se saniranjem posledica – vratila se sebi. Ne izvlačeći pouke iz raspada SSSR-a, kao i mirnog razdruživanja Čehoslovačke, Srbija, u nastojanju da sačuva bivšu SFRJ „po svaku cenu“, ne samo da to nije učinila, nego je došla u situaciju drobljenja sopstvenog prostora (Kosovo i Metohija). To što građanski rat (1991-1995) u bivšoj SFRJ nije mogao do kraja da razgradi (pucanje po republičkim šavovima), nadomestio je najjači političko-vojni blok NATO, agresijom na SRJ 1999. godine. Alijansa je potpomogla separatističke težnje političkih elita Crne Gore i albanskog dela Kosova i Metohije. Na mirno razdruženje Srbije i Crne Gore (2006), na-

* Prof. dr Božidar Forca je general-major u penziji.

stavio se dalji tok „drobljenja“ – put ka nezavisnosti Kosova. Društveni procesi koji odu daleko, ne vraćaju se na početak!

Rusija se vratila na svetsku scenu „vrućim“ i vremenski kratkim ratom u Gruziji, 2008. godine. Dajući do znanja pobednicima hladnog rata da je spremna svim sredstvima da čuva svoje interese, Rusija ne preza ni od vojnog angažovanja izvan svoje teritorije – nedovršene države. Krim je postao pitanje (svih) pitanja Rusije. Sukobi u Siriji i Ukrajini, u koje je direktno umešana Rusija, potpirili su ognjište smatrano se ugašenog hladnog rata. Mnogi analitičari su stava da je na pomolu novi hladni rat. Srbiji (vlast), nepunu deceniju kasnije, učinilo se da je prilika da učvrsti svoju poziciju samostalne i nezavisne države – nedovršene države, na putu ka Evropskoj uniji. Kakva (kolika) Srbija teži ka Uniji? Kosovo je ponovo postalo pitanje (svih) naših pitanja. Kosovo nije Krim, niti je Srbija Rusija!

Politika i strategija

Iako se smatra da je globalizacija međunarodnih odnosa, državu kao glavnog subjekta tih odnosa pomerila u stranu, to ipak nije tako. Države su i dalje ostale ključni subjekt odnosa u međunarodnoj zajednici. To je evidentno čak i u Evropskoj uniji (EU, Unija), kao nadnacionalnoj tvorevini. Migrantska kriza i učestali teroristički napadi u nekim zemljama EU, poljuljali su temelje Šengena i doprineli „pobijanju kočica“ (dizanju pokretnih zidova) oko svog atara.

U brojnim određenjima, najčešće, država se ona poima kao trojstvo elemenata – teritorija, stanovništvo i ustavni poredak. Kao složen i dinamičan sistem, država je i otvoren organizacioni sistem, koji funkcioniše u interakciji sa sopstvenim okruženjem, čiji je deo. Među ključne državne funkcije (ne zanemarujući ostale) ubrajaju se politička, ekonomska i bezbednosna. Među tim funkcijama dominira politika, tako postoje i ekonomska politika i bezbednosna politika. To je dovelo do toga da brojni teoretičari tvrde da je politika, u stvari, jedina istinska funkcija države. Sa druge strane, postoje teoretičari koji su stava da je jedina istinska funkcija države – bezbednosna (zaštitna) funkcija. Naime, svako političko ili ekonomsko pitanje ne mora, a priori, da bude i bezbednosno pitanje. Ali, svako bezbednosno pitanje, jeste političko i ekonomsko, u izvesnom smislu. Ovo iz osnovnog razloga što je bezbednost preuslov opstanka i razvoja svake države. U teoriji (a i praksi) postoji utvrđen i teorijski razrađen proces koji nekom političkom, ekonomskom i drugom pitanju (pojavi) daje bezbednosnu konotaciju. Taj proces se naziva sekuritizacija. Najbanalnije posmatrano, svedoci smo da je danas odlazak na utakmicu, u pozorište, vanredan bezbednosni rizik, da ne govorimo o „krupnim“ političkim odlukama ili ekonomskim projekcijama.

Politika je izbor prihvatljivog u mnoštvu mogućeg. Put dolaska do tog što je prihvatljivo jeste strategija. Dakle, politika ima svoju strategiju. S obzirom na tu činjenicu, i ekonomija i bezbednost države imaju svoje strategije (ekonomska strategija, bezbednosna strategija).

Politika države, principijelno, organizaciono i funkcionalno posmatrano, deli se na spoljnu i unutrašnju. U nepotpunoj analogiji, u većini država postoji (na papiru i/ili u glavama političara) spoljnopolitička strategija, ali ne i unutrašnjopolitička strategija. Kao jedan od „minusa“ na putu Srbije ka EU, jeste nepostojanje spoljnopolitičke strategije naše zemlje. Unutrašnju situaciju karakteriše postojanje mnoštva strategija u raznim oblastima (na primer: u Srbiji postoji oko 150 strategija, u Hrvatskoj preko 160...). Sa druge strane,

bezbednost države, deli se na dve komponente – unutrašnja i spoljna bezbednost, koje se jedinstveno posmatraju kao integralna bezbednost države. Ta podela bezbednosti ne prati „podelu“ politike, već je prouzrokovana pojavama (izvori, oblici i nosioci, ili izazovi, rizici i pretnje ugrožavanja) koje ugrožavaju bezbednost zemlje (unutrašnje i spoljne) i činjenicu da te pojave, najčešće, ne poznaju granice, odnosno da se događaju u kombinaciji. U bezbednosnom smislu posmatrano, države postupaju na sličan način - usvajaju svoju jedinstvenu bezbednosnu strategiju, najčešće imenovanu kao strategija nacionalne bezbednosti. Ovoga puta nećemo se baviti odnosom pojmova država – nacija, odnosno da li je bezbednost države ekvivalentna bezbednosti nacije.

Strategija je termin koji se izvorno vezuje za vojsku, te se i kaže da potiče iz vojne sfere. Međutim, od izvornog – *strategija je umeće vođenja vojske*, do savremenog – *niko ne zna šta je stvarno strategija* [Kotler, Berger, Bickhoff, 2010:5], mnogo je toga izrečeno i zapisano o pojmu strategija, da je taj pojam postao jedan od najfrekventnijih i različito definisanih u svim sferama ljudske delatnosti. Neki su se usudili čak i da izbroje da u savremenoj literaturi postoji preko 70 različitih definicija pojma strategija [Đuričin i dr, 2010:12]. Drugi pak, kad je Srbija u pitanju, navode da Srbija ima od 106 [Simonović, 2014:131] do 130 [SANU, 2014:1046-1057] strategija (dokumenata koji nose naziv strategija). Pojedini autori u oceni takvog stanja (broj i vrsta strategija) čak tvrde da se u nas „svašta“ naziva strategijom, da nemamo originalan pristup strategiji, kao i da smo okrenuti prepisivanju stranih pogleda i rešenja. [Simonović, 2014:131].

Bilo kako bilo, strategija se od rudimentarno-vojnog aspekta, rasprostranila u sve sfere ljudske delatnosti. Ta rasprostranjenost uticala je na neke neučne radnike da predlože da se razvije strategologija, kao nauka o strategiji. Ali, nećemo ići toliko daleko. Stoga, uvažimo da se pod modernim shvatanjem strategije, u opštem smislu, poima put kojim se ograničenim resursima dostižu projektovani dugoročni ciljevi odnosnog subjekta (na koga se odnosi strategija: država, vojska, preduzeće...).

Vrteći se u razmatranju odnosa politike i strategije, evidentno, stalno tinja jedno pitanje – postoji li nešto što ih na vrhu spaja? Do toga što politiku i strategiju „spaja na vrhu“ doći ćemo preko poimanja države kao složenog organizacionog sistema.

Determinisanje i uspostavljanje organizacionih sistema, u opštem smislu posmatrano, traži odgovore na osnovna pitanja ŠTA, ZAŠTO, KO i KAKO i među njima „skrivena“ pitanja S KIM, ČIM, KADA i GDE? Teoretičari su stava da, kad je o državi reč, većina navedenih pitanja odnosi se na politiku, dok je ključno pitanje strategije – KAKO? Odnosno, strategija uvažava odgovore na ostala pitanja i, polazeći od njih, sama traga za odgovorom na njeno krucijalno pitanje. U dolasku do odgovora na „svoje“ pitanje, strategija vrši povratni uticaj na ostale odgovore koje je politika utvrdila, čime se dobija sprega odnosa politike i strategije.

Svaka državna funkcija organizovana je kao sistem. Svaki sistem mora da ima svoju strategiju. Šta je sa strategijom države? Preciznije, svaka strategija jeste strategija države. Pitanje se odnosi na to da li postoji jedinstvena strategija svih strategija? U bližem i širem okruženju, pod neposrednim uticajem procesa u EU, postoji delimičan odgovor na to pitanje. Naime, EU je usvojila *Strategiju 2020*, dok države pojedinačno posmatrano, usvajaju strategije održivog razvoja. U Srbiji, od 2008. godine, postoji *Nacionalna strategija održivog razvoja za period 2008-2017.* godine. Da li je strategija održivog razvoja, ujedno, i krovna strategija države? Da i ne! Da, praktično, tamo gde nema strategije višeg nivoa. Ne, suštinski, jer njeni sadržaji ne iscrpljuju ono što država jeste.

Sistemnost strategije i krovna strategija države

Analitičari koji se bave pitanjima strategije, osvrćući se na njihov broj i vrstu u pojedinim zemljama okruženja, formalno-logički posmatrano, imaju kontradiktorne stavove: (1) nije normalno da u nekoj zemlji postoji toliki broj strategija i (2) pojedinačno posmatrano, svaka od postojećih strategija „nije loša“, odnosno ima smisla. U čemu je onda problem? Problem je u nepostojanju sistema strategije (sistemnost), kao i jednog krucijalnog strateškog dokumenta – opšte (nacionalne, velike, totalne...) strategije države, iz koga se operacionalizuju ostale strategije.

Iz čisto vojne delatnosti – umeće vođenja vojske na bojnopolju (umeće stratega, vojskovođe), pojam strategija se prvo seli u sferu rata, dobijajući atribut „velika“, zatim na nivo države (opšta, totalna), zahvatajući period i rata i mira. U eri razvoja teorije organizacije (sistema) i teorije menadžmenta i biznisa, pojam strategija ulazi u sve sfere ljudske delatnosti, dobijajući atribut „menadžmentska“ [Forca, 2017]. Istorijski posmatrano, strategisti su pokušavali da determinišu okvire jedne krovne strategije države, bila ona u formi dokumenta (javna) ili u glavama onih koji državu vode („javna tajna“?). Pozajmimo za ovu priliku stavove teorije na putu od vojne do opšte strategije. Zadržaćemo se na strategijama kojima je država u fokusu.

Strategisti s kraja 19. i prve polovine 20. veka pod *velikom strategijom*, u opštem smislu, podrazumevali su umešno korišćenje svih resursa države za potrebe rata. Tako na primer, Erl (Edward Mead Earle), s početka 20. veka, u svom delu „*Tvorci moderne strategije*“ piše „u današnjem svetu strategija je veština vladanja i iskorišćavanja svih sredstava kojima jedan narod ili koalicija naroda raspolaže u datom trenutku, podrazumevajući to i oružanu silu, sa ciljem da se njegovi bitni interesi održe i zaštite od neprijatelja, mogućeg ili verovatnog. Najviši tip strategije – nazvan ponekad i **visokom strategijom** – naziva se onaj tip koji udružuje politiku i oružanu silu jednog naroda tako da pribegavanje ratu postane izlišna stvar ili mu se pristupa sa najvišim izgledima na uspeh.“ [Vojno delo, 1952:2]. Lidel Hart je smatrao da je povrh taktike vojna strategija, a povrh vojne strategije je "velika strategija", tj. "strategija usklađivanja usmeravanja svih resursa nacije ili nacija radi postizanja političkog, samim tim i vojnog cilja raša". Po Hartu, „velika strategija“ ne određuje cilj rata u užem, vojnom smislu i ona podrazumeva tok i ishod rata i mir nakon rata. Polazna i ishodišna tačka velike strategije, za Harta, jeste "fundamentalna politika nacije". *Kada rat počne, vojna strategija je primena grand strategije na nižoj, recimo vojnoj razini, a taktika - primena vojne strategije na najnižoj, recimo, vojničkoj razini*“. [Forca, 2003:87]. Kritikujući Hartovo određenje strategije, francuski general Bofr, u svom delu "Uvod u strategiju", strategiju definiše kao: "...veštinu dijalektike snaga ili, tačnije, *veština dijalektike volja uz upotrebu sile radi rešenja njihovog sukoba*". Bofr je strategiju svrstao zajedno sa filozofijom u one discipline koje treba da osmisle razvoj ostalih društvenih nauka (ekonomije, sociologije). Za Bofra strategija ne treba da bude celovito učenje, već način (metod) mišljenja koje omogućava da se razvrstaju i rasporede događaji s obzirom na njihovu važnost ili "hijerarhiju", a zatim odabere najdelotvorniji postupak. "Svako stanju stvari odgovara jedna određena strategija koja je dobra u jednim, a loša u drugim uslovima". *Strategija je veština dijalektike dvaju ili više suprotstavljenih volja da, koristeći silu, reše svoj sukob*". Dakle, Bofr u definisanju strategije koristi drugo određenje Klauzevic-a o ratu, u kome se kaže da je "rat akt nasilja da bi se neprijatelj potčinio sopstvenoj volji". [Forca, 2003:87-88].

Odmičući se od relacije rat – strategija, pojavljuje se nacionalna strategija, koja zahvata i period mira. Tako na primer, po gledištima u SAD, nacionalna strategija "spaja sve činioce nacionalne moći u vreme mira, kao i u vreme raša, kako bi se ostvarili nacionalni interesi i ciljevi". U okviru te (nacionalne) strategije, kao njeni delovi, postoje politička, ekonomska, vojna, i druge strategije. "Sve se one zbirno svrstavaju u nacionalnu ili veliku strategiju Grande Strategy - u veštinu i nauku upotrebe (svih) izvora nacionalne moći kako bi se postigli željeni nivoi i tipovi kontrole u odnosu na opasnosti koje se javljaju kroz pretnje silom ili upotrebom sile, posredne pritiske, diplomatska, sabotažna i druga moguća sredstva, zadovoljavajući na taj način nacionalne interese i ciljeve SAD". Navedena definicija je u skladu sa datom u vojnom rečniku SAD, gde se kaže: "Strategija je veština i nauka upotrebe političkih, ekonomskih, psiholoških i vojnih snaga u miru i ratu da bi se obezbedila maksimalna podrška politici u cilju povećanja verovatnoće i dobiti rezultata pobjede i umanjenja šansi za poraz". [Forca, 2003:89]. U članku pod nazivom „Strategija i njeni izvori”, Egar, pod totalnom strategijom podrazumeva „veštinu kombinovanja korišćenja sredstava u različitim oblastima mogućnog dejstva radi ostvarivanja političkih namera.” On je istakao da se totalna strategija deli na onoliko opštih strategija koliko ima oblasti u kojima deluje politička vlast, ekonomija, diplomatija, kultura, vojska...[CVNDI, 1985:411].

Sudar teorije i pragmatizma

Svako promišljanje sopstvene stvarnosti i puta neminovno je vezano za naše okruženje i sopstvene aspiracije u tom okruženju. Ovo s razloga što smo neodvojivi deo tog okruženja i što bez njega ne funkcionišemo. Stoga, misleći o sebi i svom putu, mi se moramo dotaći odnosa prema strategiji države, kako je vidi naša teorija i praksa u okruženju.

Teorija. Pod snažnim uticajem strategista s početka 20. veka, preciznije - od sredine njegove druge polovine, prvo u vojnoj, a potom u ostalim sferama, razvijaju se teorije o potrebi utvrđivanja sistemnosti strategije države i usvajanja jednog krovnog strateškog dokumenta. Teorijsko traganje za krovnom strategijom države, verovatno, bilo je i pod uticajem naučnog osvrtu Srpske akademije nauka i umetnosti o položaju države i nacije, poznato pod nazivom *Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti* iz 1986. godine, [<http://www.helsinki.org.rs/Serbian/doc/memorandum%20sanu.pdf>], kao i raspadom bivše SFR Jugoslavije, koji je otpočeo 1991. godine i još nije završen.

U Memorandumu SANU, između ostalog, zapisano je: Ova svestrana i duboka kriza jugoslovenskog društva otvara mnoga pitanja, od kojih se naročito izdvajaju sledeća dva: Šta se desilo s projektom izgradnje novog društva za koji su pale tolike žrtve? Gde se mi danas nalazimo u odnosu na modernu evropsku civilizaciju? Pored toga, Memorandum se posebno bavi položajem Republike Srbije i srpskog naroda, težišno nakon donošenja Ustava SFRJ 1974. godine. Poznato je kako je (ukoliko jeste?) „završio“ Memorandum, ali je činjenica da je neka pitanja Srbije i srpskog naroda, kao naznake (pa i uzroke) posledica koje će nastati raspadom SFRJ, vrlo verno i, po prvi put javno, prikazao. „Prvi uslov našeg preobražaja i preporoda je demokratska mobilizacija celokupnih umnih i moralnih snaga naroda, ali ne samo za izvršavanje donesenih odluka političkih foruma, nego i za stvaranje programa i projektovanje budućnosti na demokratski način, čime bi se

prvi put u novijoj istoriji na opšte društvenom zadatku stvarno sjedinjavali znanje i iskustvo, savest i hrabrost, mašta i odgovornost na osnovama dugoročnog programa“, zapisano je u zaključku Memoranduma [<http://www.helsinki.org.rs/Serbian/doc/memorandum%20sanu.pdf>].

Neki od naučnih pristupa utvrđivanju sistemnosti strategije i utvrđivanju krovne strategije države, u našoj teoriji, zaslužuju pažnju.

Jedan od prvih radova o *opštoj strategiji* u našoj vojnoj literaturi jeste članak M. Zorića pod nazivom „*Teorijske osnove opšte strategije*“ koji je objavljen u Vojnom delu 1999. godine. Prema Zoriću, opšta strategija je „veština i nauka o izgradnji i angažovanju celokupne snage i moći jedne države, vojnog saveza i koalicije država radi zaštite i ostvarivanja sopstvenih i zajedničkih vrednosti, interesa i ciljeva u miru i ratu.“ To je „samostalna nauka koja sistematski proučava društvene pojave i proces, zakonitosti i principe u svojim predmetnim oblastima, kao i načine i sredstva realizacije ciljeva i projekata i programa državne politike“. Istovremeno, opšta strategija je „veština upravljanja i instrument državne politike, političko-strateško delovanje državnika i vojskovođa i politika u izvršenju.“ Opšta strategija obuhvata „državne i nacionalne interese i ciljeve, izvore pretnji i vrste opasnosti po nacionalnu i međunarodnu bezbednost, kao i strateške koncepte, puteve i sredstva za zaštitu tih interesa i ciljeva.“ Njen osnovni smisao jeste „opstanak i prosperitet države, osposobljavanje vođstva za strateško upravljanje, kao i izgradnja i jačanje moralne snage naroda i oružane sile za odbranu otadžbine i slobode.“ Ona obuhvata ekonomsku, spoljopolitičku, vojnu, naučno-tehnološku, informativno-medijsku i druge vrste strategije. Utvrđivanje i sprovođenje optimalne opšte strategije je veoma značajna delatnost državnih organa i ostalih institucija svake države i nacije. [Zorić, 1999].

Kovač i Marček pojam *strategije države* određuju kao “opšte i integralno programsko stanovište za očuvanje i dostizanje najviših nacionalnih (državnih) interesa, uz angažovanje celokupnih umnih, duhovnih i materijalnih potencijala države radi njene zaštite i uspešnog razvoja, kroz ostvarivanje definisanih ciljeva u miru i ratu.” Drugim rečima, strategija države je „opšta ideja o realnom i/ili virtuelnom usmeravanju političke, ekonomske i vojne moći države radi zaštite i dostizanja najviših nacionalnih (državnih) interesa kroz realizovanje posebnih i pojedinačnih strategija.” Pojam strategije države, prema Kovaču i Marčeku, može se klasifikovati prema više kriterijuma, a najprihvatljiviji je onaj koji se odnosi na osnovna područja državne delatnosti, odnosno osnovne funkcije države. Prema tom kriterijumu, pojam strategije države se može klasifikovati na političku, ekonomsku i vojnu strategiju. [Kovač, Marček, 2001].

U naučnim krugovima uvažavan, ali i neshvaćen i neprihvaćen, Dušan Višnjić se posebno bavio problemom strategije države. Opšti pogled Višnjića na strategiju države „prati“ Bofrov i Erlov pristup, koji tu strategiju izdižu na nivo filozofije. Iz šireg naučnog zahvata strategije države izdvojćemo neka od Višnjićevih viđenja: 1) Strategija je sistemski napor teorijskog uma strategista (mislilaca strategije) i praktičnog uma stratega (realizatora strategijskih planova posebnih strategija) da osmisle život države – nacije kako u celini tako i u posebnim oblastima strategijskog mišljenja i delovanja. Reč je o najodgovornijem obliku kritičke društvene nauke koji, nikad nije kao politika, pokidao veze između znanja i morala, odnosno između istine i etičkih vrednosti; 2) Jedan od najpreciznijih kriterijuma svrstavanja države je *telos*. Prema tom kriterijumu države se mogu svrstati u: (1) autotelične i (2) heterotelične. Prve deluju u skladu sa sopstvenom svrhom, druge su prinuđene da se podvrga-

vaju tuđim svrhama, u većoj ili manjoj meri. Prve, po pravilu, kao (neobelodanjenju) svrhu imaju interes (potrebe svedene na pohlepu), a druge mogu objektivno imati *summum bonum*, tj. najviše dobro države – nacije ili određenije: zdravo društvo (ma šta pod tim pojmom podrazumevali), ostvarivo u skladu sa objektivnim mogućnostima konkretne države; 3) Strategija države je trajni, sistematski napor teorijskog (strategisti) i praktičnog (stratezi) uma da se osmisli život jedne državno organizovane nacionalne zajednice kao celine. Rezultat tog napora je teorijski sistem istinitih, objektivno zasnovanih iskaza, adekvatnih opštoj strategijskoj stvarnosti, to jest, onom formalnom strukturalno identičnom u beskrajnoj varijabilnosti iskustvenih strateških sadržaja; 4) Ako „podelimo“ opštu strategiju (kao pojam) po obimu ona će ostati pojam roda strategija, dakle opšta, a sve ostale funkcije države i društva biće posebne, od kojih će neke složenije imati više-manje pojedinačnih strategija. Tom podelom stiže se do polistrategijskog sistema opšte strategije, kojim se bave timovi eksperata za: informacije, diplomatiju, ekonomiju, politiku, pravo, tehnologiju, demografiju, kulturu, obrazovanje, vojsku, konfesije i dr. [Višnjić, 2011].

Srpska akademija nauka i umetnosti je 2014. godine održala naučni skup pod nazivom *Moguće strategije razvoja Republike Srbije*. Bio je to jedan u nizu naučnih zahvata SANU, koji su se, pre svega, bavili reindustrijalizacijom Srbije. Skup iz 2014. godine bio je tematski proširen, o čemu njegov urednik (akademik Časlav Očić) kaže: „Ovaj skup (*Moguće strategije razvoja Srbije*) delimično je nastavak prethodnog, održanog u SANU 9. oktobra ove godine, o strategiji (re)industrijalizacije Srbije kao jednog u nizu skupova na kojima se u SANU u poslednje vreme raspravljaju strateške razvojne teme. Iz rasprave na tom skupu proizašla je potreba da se pitanje razvoja razmatra nešto šire: 1. uzimajući u obzir, pored ekonomskih, i druge dimenzije razvoja: obrazovanje, nauku, tehnologiju, ekologiju, zdravlje, kulturu, bezbednost..., i 2. ne ignorišući (aktuelni i budući) kontekst – globalni, evropski, balkanski – realizacije izabranih strategija razvoja Srbije“ [Očić, 2014:1].

Pragmatizam. Iako formalno nismo članica EU, pod našim okruženjem posmatraćemo zemlje Unije. Ovo s razloga što: (1) najveći broj zemalja našeg bližeg okruženja jesu članice EU i (2) članstvo Srbije u EU je strateški interes i cilj svih vladajućih elita u Srbiji u ovom veku. Pragmatičan pristup strategiji države u zemljama našeg okruženja, pa i u Republici Srbiji, prati dostignuća tog pristupa u EU.

Unija je primarno nadnacionalna tvorevina koju, računajući i Veliku Britaniju koja je u procesu napuštanja EU, čini 28 država Evrope. Pravo EU ili „pravne tekovine EU“ (*acquis communautaire*) se sastoji od primarnog i sekundarnog prava EU. U primarno pravo spadaju osnivački akti EZ/EU, koji predstavljaju primarno pravo jer predstavljaju osnovne ugovore kojima se definiše EZ/EU, njeni ciljevi, institucije, način donošenja odluka i nadležnosti koje joj se poveravaju. U ovom trenutku primarno pravo predstavlja tzv. Lisabonski ugovor, koji se sastoji od Ugovora o EU i Ugovora o funkcionisanju EU, koji je stupio na snagu 1. decembra 2009. godine. U sekundarno pravo spadaju pravni propisi koje na propisan način donose institucije EZ/EU kojima regulišu određene oblasti u okviru poverenih nadležnosti. Ovo je sekundarno pravo, jer predstavlja propise koje su donele institucije EU. Zbir primarnih i sekundarnih propisa predstavlja pravo EU, koje broji preko 30 000 propisa.

Pravni propisi EU (sekundarnog) prava mogu biti: uredbe (*regulations*), direktive (*directives*), odluke (*decisions*), i preporuke i mišljenja koje nemaju obavezujući karakter. Uredbe imaju karakter zakona — opšte obavezujući su i neposredno se primenjuju; odluke se neposredno primenjuju i uvek imaju pojedinačnog subjekta na kojeg se odnose; direktive su opšte no ka-

rakteru, ali se ne primenjuju neposredno, već države članice moraju u određenom periodu da donesu nacionalne zakone kako bi ispunile svrhe i ciljeve koji su postavljeni u njima. Direktive odražavaju specifičnost prava EU i najveći broj donetih propisa EU su upravo direktive.

Politike i strategije su poseban oblik regulative veoma bitne za funkcionisanje EU, a imaju politički karakter. Kao nadnacionalna tvorevina, EU, polazeći od Ugovora, kao krovnog pravnog akta, nema jedinstvenu – krovnu politiku i strategiju, već, aproksimativno posmatrano, možemo govoriti o tri ključna dokumenta: (1) Strategija 2020 (2010), (2) Zajednička spoljna i bezbednosna politika, (2009), te (3) Globalna strategija EU za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku (2016).

Strategija *Evrope 2020: strategija za pametni, održivi i inkluzivni rast*, jeste pun naziv strategije EU, koja je usvojena 2010. godine, kao nastavak na tzv. Lisabonsku strategiju iz 2000. godine. To je strategija razvoja EU, pre svega, sa ekonomskog aspekta posmatrano, uz očuvanje životne sredine, visok nivo zaposlenosti, produktivnosti i socijalne kohezije [Kronje i dr, 2011]. Ciljevi 2010, iz Lisabonske strategije 2000. godine, nisu ostvareni zbog poznate ekonomske krize 2008. godine, što je navelo zvaničnike EU da pristupe redefinisaju strategije razvoja poznate pod navedenim nazivom. U operacionalom smislu posmatrano, strategija je omeđena u tri prioritetne oblasti, pet glavnih ciljeva, sedam vodećih instrukcija, 10 integralnih smernica, instrumente za implementaciju strategije i dodelu zadataka i odgovornosti za njeno sprovođenje. [Kronje i dr., 2011].

Zajednička spoljna i bezbednosna politika (ZSBP) EU, do Lisabona (2009) činila je tzv. drugi stub Unije. Ta politika je pripremana kao jedan od ključnih delova Ustava Evrope, ali je ideja o Ustavu propala 2005. godine. Tako, ugovori su (p)ostali „zamenā“ za ustav. Ukiđanjem stubova, ZSBP je postala politika nad politikama, a njen sastavni deo jeste Zajednička bezbednosna i odbrambena politika (ZBOP), koja je zamenila dotadašnju EBOP (Evropska bezbednosna i odbrambena politika). Za sprovođenje EBOP, Unija je 2003. godine usvojila Evropsku bezbednosnu strategiju. Proces proširenja EU, međunarodni događaji, među kojima su i jačanje Rusije i Kine, te drugi globalni procesi u međunarodnoj zajednici, kao i izlazak Velike Britanije iz Unije, te činjenica da od 2003. godine EU nema novi strateški dokument, uticali su na to da Unija tek 2016. godine usvoji Globalnu strategiju za ZSBP. Ključna bezbednosna pitanja na globalnom planu, kao i mesto Unije u svetskim procesima, jesu suština Globalne strategije EU 2016. Među tim pitanjima „tinja“ problem odnosa prema odbrani EU. Još u Lisabonskom ugovoru (2009), odbrana Unije utvrđena je trojako: (1) oslonac na NAO, (2) samostalan izbor (vojna neutralnost) i (3) samostalna odbrana EU, kada nadležni organ EU donese takvu odluku [Forca, Sekulović, 2017].

Dakle, ključne strategije EU jesu u domenu 1) **održivog razvoja** (pametna, održiva i inkluzivna rast, uz kratkoročni prioritet – izlazak iz krize) i 2) **spoljne i bezbednosne politike**, u koju su vešto ukomponovana pitanja bezbednosti i odbrane. Logično, kao nadnacionalna tvorevina, EU nema fokus na korpus nacionalnih pitanja.

Unija je zvanično pozvala sve svoje članice da donesu sopstvene strategije održivog razvoja, koje su kompatibilne Strategiji 2020, što je preporuka i kandidatima za članstvo u EU. Spoljna i bezbednosna politika, kao i Globalna strategija za ZSBP, jesu obaveza postupanja članica Unije, sa jedne, kao i mera usaglašavanja i približavanja kandidata za članstvo u EU, sa druge strane. Zemlje članice EU, kao i većina kandidata za članstvo, usvojile su svoje strategije održivog razvoja, dok je sfera bezbednosti i odbrane različito strateški uređena, od zemlje do zemlje. Tako, većina zemalja ima sopstvenu strategiju nacionalne bezbednosti i strategiju odbrane.

Sušтина reforme strategija

U ovom radu reformu strategija u Srbiji posmatramo kroz dva moguća modela i njihovu kombinaciju. Prvi model polazi od činjenice da je zatečeno (trenutno) stanje, uvek jedno od mogućih rešenja, jer ono, kako-tako, funkcioniše. To podrazumeva pragmatizam poteza politike, odnosno gledati šta drugi (EU) rade i prilagođavati se. To bi, praktično, značilo da se brojka od postojećih oko 150 strategija dalje proširuje i prilagođava strateškom okviru Unije, srazmerno rezultatima pregovaračkog procesa o pristupanju EU. Sve to je moguće dok se ne dođe na „prag“ EU, a onda se može očekivati pitanje – koja Srbija treba da postane članica Unije? Naime, sasvim je realno očekivati da EU neće više primati u članstvo nedovršene države tipa Kipar. A Srbija je nedovršena država.

Drugi model podrazumeva (korenitu) promenu odnosa prema strategiji, u formalnom i suštinskom smislu posmatrano. Formalni smisao reforme strategija podrazumeva utvrđivanje njene sistemnosti. Sistemnost strategije podrazumeva jednu krovnu strategiju i potreban broj strategija na nivou posebnog i pojedinačnog. Ne može se sve zvati strategijom! Suštinski aspekt reforme strategija podrazumeva opredeljenje prema sadržaju krovne, posebnih i pojedinačnih strategija.

Kombinovani model reforme strategija podrazumeva utvrđivanje krovne strategije i prilagođavanje korpusu strategija EU. Dakle, to je prvi model plus krovna nacionalna strategija.

Drugi i kombinovani model polaze od potrebe da Republika Srbija utvrdi jednu krovnu strategiju svog „daljeg puta“. Kako je nazvati i šta treba da sadrži krovna strategija? Istorijska iskustva nam govore da je takva strategija nazivana velikom, opštom, polistrategijom, ali da je uvek imala atribut nacionalna. U suštini, to je nadstavna tvorevina čiji je ključni sadržaj opstanak i dugoročni razvoj nacije i države. Kao takva, ta strategija jeste opšti unutrašnji konsenzus i platforma za promenu Ustava Republike Srbije. U dolasku do naziva te strategije, poslužimo se sadašnjim stanjem. U Republici Srbiji, do 2014. godine, prema podacima SANU, bilo je 130 raznih strategija [SANU, 2014]. Od tog broja, njih 22 (16%) imaju atribut „nacionalna“, a ostale ne. Od 130 strategija njih 10% je usvojila Narodna skupština, a ostale Vlada [Forca, 2017]. Krovna strategija može da se imenuje kao *Nacionalna strategija Republike Srbije* i jedina ima atribut „nacionalna“. Sve ostale strategije su strategije države i, na nivoima posebnog i pojedinačnog, nosile bi naziv preovlađujućeg sadržaja (Strategija održivog razvoja, Strategija bezbednosti, Spoljnopolitička strategija, Strategija obrazovanja, Strategija zaštite životne sredine...), u skladu sa utvrđenim državnim funkcijama (Slika 1).

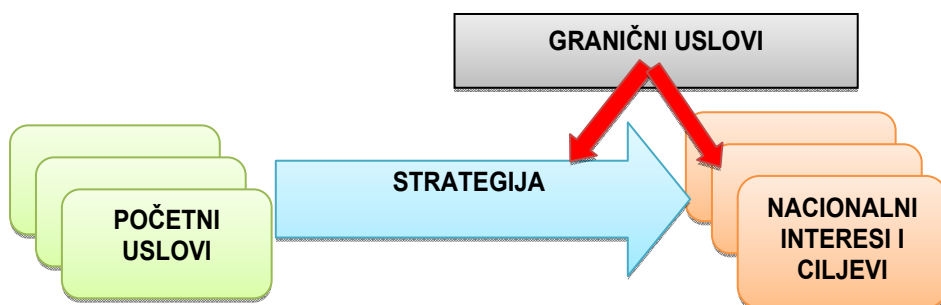
Slika 1 – Načelna struktura sistemnosti strategija

Nacionalna strategija treba da utvrdi put, odnosno način na koji će Republika Srbija dostići nacionalne interese i ciljeve. Ukupna domaća pamet treba da bude uvezana u determinisanje ove strategije. Ili, kako Višnjic reče: „Krajnje je vreme da se usmeravanje društvenog razvoja poveri naučnim institucijama društva, koje mogu da pruže pouzdana empirijska znanja o realnom stanju države i nacije, stvarnim mogućnostima i alternativama daljeg kretanja...” [Višnjic, 2011].

Društvene pojave se dešavaju u skladu sa uslovima koji ih opredeljuju. Uslovi neke pojave su sve druge pojave koje svojim delom, ili u celini, proizvode tu pojavu. U opštem smislu posmatrano, postoje neophodni, dovoljni i efektivno-određujući (činioci) uslovi neke pojave. U preseku tih uslova dobijaju se uzroci [Marković, 1984]. Dakle, uzroci neke pojave su ključni uslovi za njeno proizvođenje. U društvenim procesima je teško identifikovati navedenu podelu uslova. Stoga, pragmatično posmatrano, društveni procesi se analiziraju na osnovu početnih i graničnih uslova. Početni su oni uslovi koji postoje u momentu posmatranja odnosno pojave. Granični su oni uslovi za koje se sa velikom verovatnoćom može tvrditi da će važiti u doglednoj budućnosti, odnosno u vremenu u kojem analiziramo datu društvenu pojavu. Dakle, za sagledavanje koraka koje treba preduzeti za reformu strategija u Srbiji, mora se početi od početnih i graničnih uslova perioda u kojem i za koji se ta reforma sprovodi.

Drugi ključni parametar koji treba uzeti u obzir u reformi strategija jeste jasno utvrđivanje aspiracija države, koje možemo determinisati kao nacionalne interese i ciljeve. Ma koliko, u praksi, jeste činjenica da male i nerazvijene zemlje „teško“ mogu egzaktno i javno da se izjašnjavaju o nacionalnim interesima i ciljevima, ipak bez njihovog određenja ne vidi se put kojim država i nacija nameravaju da se razvijaju.

Početni uslovi i nacionalni interesi i ciljevi (Slika 2) jesu dve krajnje tačke puta koji uzima u obzir strategija. Kažemo uzima u obzir, jer ih strategija ne determiniše. Početne uslove treba da utvrdi politika, a nacionalne interese i ciljeve najširi unutrašnji konsenzus, koji koristi svekoliku sopstvenu pamet i mudrost.

Slika 2 – Opšti okvir reforme strategije

Na šemi opšteg okvira reforme strategije (Slika 2) uočava se uticaj graničnih uslova. Taj uticaj je dvostruk. Prvo, granični uslovi primarno utiču na utvrđivanje nacionalnih interesa i ciljeva. Drugo, ti uslovi ostvaruju svoje dejstvo na „strategijski put“. Uticaj graničnih uslova je manje-više procenjiv, sa jedne i, eksplicitan, sa druge strane. Granični uslovi su procenjivi na početku sprovođenja strategije, (pri utvrđivanju nacionalnih interesa i ciljeva), dok je njihova eksplicitnost evidentna u pojedinim fazama „strategijskog puta“ - ostvarivanja nacionalnih interesa i ciljeva. Stoga, vrlo je bitno što je moguće preciznije identifikovati granične uslove na početku sprovođenja strategije i rizike na „strategijskom putu“. U svakom slučaju, uvek je prisutan rizik u kome se strategija sprovodi, a što jeste opšta karakteristika međunarodnih odnosa.

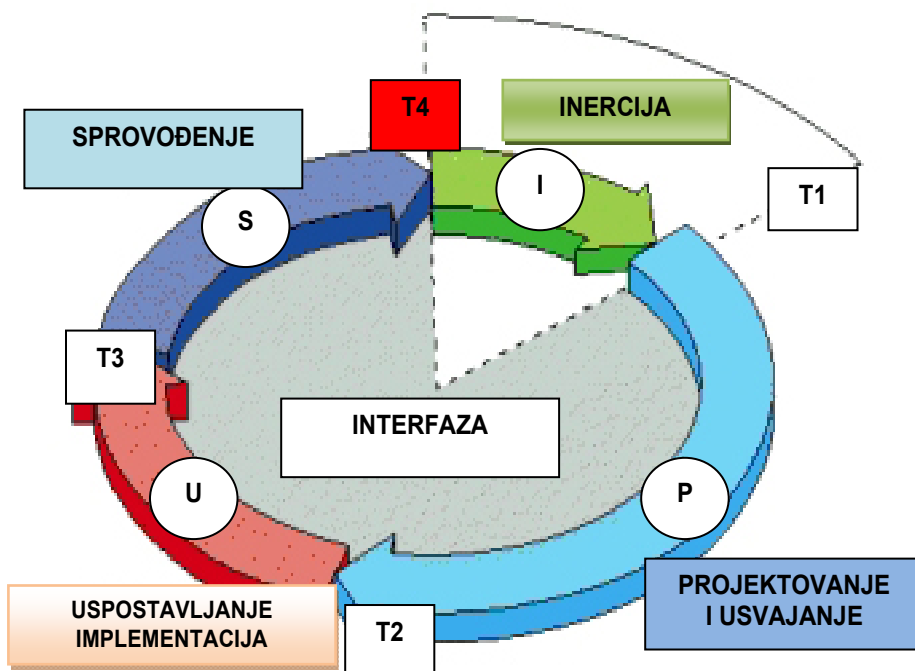
U međunarodnim odnosima nema konačnih rešenja. Stoga, nacionalni interesi i ciljevi jesu relativna konstanta, a strategija promenljiva kategorija. Otuda, možemo govoriti o životnom ciklusu strategije (Slika 3). Strategije imaju svoj ciklus, koji karakterišu određene reperne tačke i periodi. Tako, na Slici 3 mogu se identifikovati sledeće faze strategije:

T1 do T2 je faza projektovanja (izbora) i usvajanja strategije,

T2 do T3 je faza uspostavljanja ili implementacije strategije i

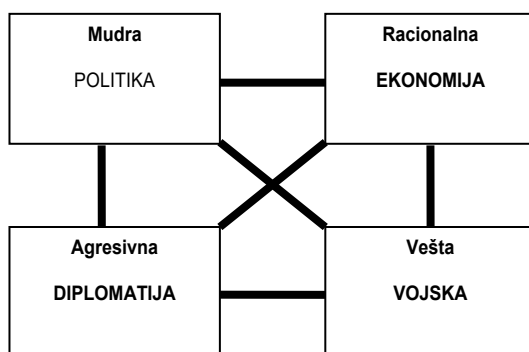
T3 do T1 je faza sprovođenja strategije.

U navedenom ciklusu uočava se tačka T4 i period T4-T1. Tačka T4 je onaj momenat u sprovođenju strategije kada se uočava početak njenog propadanja ili potreba njenog revidiranja i reprojekovanja. Faza između T4 i T1 se naziva „inercija“ (interfaza), jer se strategija, sam po sebi, nastavlja određeno vreme. Na primer, tačka T4, kada je u pitanju bivši SSSR, jeste susret Regana i Gorbačova na Islandu 1985. godine, kada se desio diplomatski prestup, odnosno domaćin (Regan) nije ni sačekao gosta (Gorbačov). Faza „inercije“, kad je u pitanju strategija SSSR, trajala je do raspada Varšavskog ugovora i raspada SSSR-a. Smatra se da je tačka T4, kad su SAD u pitanju, bila 2008. godina – početak velike (finansijske) krize [Forca, Sekulović, 2017].

Slika 3 – Životni ciklus strategije (Forca, Sekulović, 2017)

Opšta (nacionalna) strategija, figurativno, nazvana je M.R.A.V. [Forca, 1998], što čini početna slova reči **m**udro, **r**acionalno, **a**gresivno i **v**ešto. Pri tome, mudro se odnosi na politiku zemlje, racionalnu na ekonomiju, agresivno na diplomatiju, a vešto na Vojsku (Slika 4).

Slika 4 – Strategija M.R.A.V. (Forca, 1998)

Politika. Uticaj politike na sveukupnost društvenih procesa i pojava jeste najveći i nezaobilazan. Uobičajeno, kad je politika neke zemlje u pitanju, jeste da se posmatraju njena dva aspekta – spoljna i unutrašnja politika. Dva su osnovna principa koji se koriste u politici: (1) konsenzus i (2) kompromis. Konsenzus se, težišno, odnosi na unutrašnju, dok je kompromis princip spoljne politike.

Mudra je ona politika koja će obezbediti unutrašnji konsenzus oko nacionalnih interesa i ciljeva, a koji će dovesti i do kompromisno uspostavljenih aspiracija u međunarodnom okruženju. Pri tome, kompromisni cilj jeste postići optimalno u mnoštvu mogućeg. Svakako, politika, ni unutrašnja ni spoljna, ma kako to na prvi pogled izgledalo, nije ono što se vidi, već ono što se proživljava. Stoga strategija dolaska do optimalnog, može imati i izgubljene bojeve, pojedinačno posmatrano. Pri tome, broj izgubljenih pojedinačnih bojeva ne sme biti prevelik, jer poznata je izreka Klauzevica – Strategija je umeće vođenja bojeva do glavne bitke. Omaška je „dozvoljena“ kod izbora metoda ali ne i kod utvrđivanja ciljeva. Ko „promaši“ cilj, neće doći do rešenja. Ko promaši metod, može doći do rešenja, samo na teži način [Forca, 2015].

Mudra je ona politika u kojoj nema mnogo kolebanja, jer kolebljivce niko ne ceni. To znači da je potrebno mnogo «neprespavanih noći», utrošene energije, popuštanja i zatezanja u definisanju i implementaciji svrsishodne strategije, koja se javno obznanjuje.

Mudra je i ona politika koja stvara kakvu-takvu slobodu manevra, u međunarodnim odnosima posmatrano. Mudra je ona politika koja ne pita mnogo, ali je spremna da odgovori na pitanja. Neka nam kao potvrda rečenom bude stav Havijera Solane, koji je na pitanje šta je razlog njegovog dugogodišnjeg uspešnog održanja u politici odgovorio: „Nikada nisam postavljao pitanja na koja sam znao da neću dobiti odgovor ili da će odgovor biti u suprotnosti sa mojim očekivanjima“.

Ekonomija je baza za sveukupni razvoj svake države i društva. Bez razvijene ekonomije nema ni razvijene države. Ekonomski nerazvijene države, same po sebi, jesu nestabilni sistemi, podložni raznim devijacijama u svakom smislu posmatrano.

Racionalna ekonomija se može tumačiti sa više aspekata, od kojih su karakteristična tri. Prvo, to je priliv stranog kapitala, odnosno stranih investicija u naš ekonomski razvoj. Kakav bi bio odnos prema bombardovanju 1999. da je međunarodni gasovod prolazio kroz Srbiju? Drugo, jeste utvrđivanje grana privrede koje imaju najveće potencijale i šanse na svetskom tržištu – izvoz i davanje prioriteta njihovom razvoju. Treće jeste potreba za svojevrsnom harmonizacijom ekonomskog razvoja, ili, da se ne dozvoli dalje ekonomsko zaostajanje pojedinih regiona Srbije za drugim regionima. Naime, činjenica je da je gotovo nemoguće da se svi regionu u Srbiji razvijaju na istom stepenu, ali je nasušna potreba da se ne zaustavi drastično zaostajanje, a činjenica je da takvih regija danas ima u našoj zemlji.

Diplomatija je deo spoljne politike. Njeno posebno iskazivanje u opštoj strategiji ima smisla zbog ambijenta i ukupnih uslova i metoda delovanja. Nije nepoznanica da jedan vešt diplomata može da doprinese više nego mnoštvo političara, svakako i da nanese nesagledivu štetu, svojim nepromišljenim potezima.

Agresivna diplomatija ima nekoliko svojih aspekata. Prvo, u svim situacijama, a posebno kritičnim za državu, ne sme se sedeti i čekati da neko reši problem. Iako su, u takvim situacijama, sužene mogućnosti, diplomatija mora biti na terenu i informisati, objašnjavati, tumačiti, pa i moliti (platiti) ako treba. Drugi aspekt neizostavne uloge diplomatije jeste lobira-

nje za naše interese. Ma koliko reč lobiranje zvučala odbojno, to je aktivnost koju primenjuju sve zemlje sveta, kad su u pitanju njihovi interesi. Treći aspekt neizostavne uloge diplomatije, kao produžene ruke spoljne politike, jeste homogenizacija i jačanje uticaja naše dijaspore. Taj uticaj dijaspore jeste dvojak: (1) neposredna podrška našim interesima, ciljevima i razvoju i (2) lobiranje dijaspore u stranim zemljama u kojima su stekli odgovarajuće pozicije. Četvrto i mnogo značajno u savremenim međunarodnim odnosima jeste uloga diplomatije u ekonomskom povezivanju i opšte bezbednosnim aspektima. Stoga, ekonomski eksperti i pripadnici ministarstva unutrašnjih poslova jesu neizostavni članovi diplomatskog kora skoro svih ambasada stranih država. Više se prepričava, nego što se javno deklariraju stavovi da su neke diplomate više učinile za privredu nego predstavnici raznih privrednih komora i kompanija. Sa druge strane, mnoge zemlje sveta u svojim diplomatskim predstavništvima uvode i policijske atašee. Njihova uloga, pre svega, jeste doprinos u suzbijanju organizovanog prekograničnog kriminala i šverca svih vrsta.

Vojska (oružane snage) je jedan od stubova bezbednosti i odbrane svake države i, u tom smislu, instrument njene spoljne politike. Ovo i sa istorijskog aspekta odnosa prema bezbednosti, jer se dugo bezbednost države usko posmatrala kao vojna bezbednost. U tom smislu, nije nepoznanica da se snaga države često poistovećivala sa snagom oružane sile, u smislu: jaka vojska - jaka i država. Vešta Vojska podrazumeva posedovanje potrebnih sposobnosti za izvršenje misija i zadataka, sa jedne i, angažovanje u multinacionalnim operacijama, sa druge strane.

Razvijeni oblik strategije M.R.A.V. ima sledeći iskaz [Forca, 1998]:

$$S = P(Ks+Km+SM) \times E(SU+Pr+H) \times D(L+D) \times V(Sp+MNO)$$

Pri tome, slovne oznake imaju sledeća značenja:

S strategija

P politika

E ekonomija

D diplomatija

V vojska

Ks konsenzus

Km kompromis

SM sloboda manevra

SU strana ulaganja

Pr prioriteti

H harmonizacija

L lobiranje

D dijaspora

Sp sposobnosti

MNO multinacionalne operacije.

Opšta strategija M.R.A.V. treba da uvažava određene principe prilikom svog sprovođenja. U skladu sa navedenim, principi Strategije M.R.A.V. mogu se utvrditi kao:

- efektivno utvrditi odnos početnih i graničnih uslova sopstvene pozicije;
- realno sagledati sopstvene pobede i poraze i sveukupne napore usmeriti ka «glavnoj bici» (dostizanje interesa i ciljeva), pri čemu se mogu izgubiti i neki bojevi, ali ih ne sme biti mnogo;
- mudro i racionalno utvrditi odnos malog i vođe;
- racionalno se odrediti prema nivou aspiracija, pribavljajući naklonost velikih, odnosno izbegavati sukobe sa njima;
- korektno utvrditi ključne probleme i težiti njihovom rešavanju, shvatajući da je vremenska dimenzija dolaska do rešenja različita za razne probleme;
- diskurs rata pretvoriti u diskurs mira i od uvoznika bezbednosti kretati se ka izvozniku i
- ustanoviti stalnu, efektivnu i efikasnu detekciju sprovođenja strategije [Forca, 1998].

Navedena strategija, M.R.A.V., u smislu totaliteta, može i treba da ima i druge poluge, gde se, pre svega, posmatra uloga nauke, Crkve, medija, obrazovanja,... Time bi se utvrdila strategija M.R.A.V. PLUS.

Praktično je nemoguće utvrditi gde se nalazi strategija Srbije, na prikazanom životnom ciklusu strategija. Ovo iz prostog razloga što Srbija i nema utvrđenu nacionalnu strategiju. Sve postojeće strategije, pojedinačno i skupno posmatrano, takođe, ne mogu dati odgovor na pitanje gde smo, pogotovo ne kuda idemo. U skladu sa navedenim, redosled koraka u reformi strategija mogao bi da bude sledeći: 1) analiza početnih i identifikovanje graničnih uslova; 2) utvrđivanje vitalnih nacionalnih vrednosti, interesa i ciljeva; 3) usvajanje Nacionalne strategije i principa njenog sprovođenja; 4) promena Ustava; 5) revizija postojećeg korpusa strategija.

Navedeni koraci ne mogu da se realizuju za kratko vreme. To je proces relativno dogledne budućnosti. U tom procesu stalno treba obezbeđivati slobodu manevra, do koje vode ostala dva principa politike: 1) konsenzus (unutrašnja politika) i 2) kompromis (spoljna politika). Strategija mora da plovi na talasima objektivno sagledane prošlosti i racionalno procenjene budućnosti. Objektivno sagledana prošlost ukazaće i na greške i na ispravne poteze koji su činjeni. Racionalno procenjivanje budućnosti mora da uvaži činjenicu da ništa neće zavisiti samo od nas samih. Bez jasnih signala onih koji se pitaju (veliki) Srbija ne može da učini niti jedan krupan zaokret koji tangira spoljnu politiku.

Svaki problem ima različit vremenski period za njegovo rešavanje. Kosovo i Metohija jeste problem za Srbiju. Međutim, nezavisno i samostalno Kosovo nije problem Srbije, već svetske zajednice. Stoga, nema te vlasti u Srbiji koja može „potezom pera“ da prihvati nezavisnost Kosova. Jednostavno, takav mandat nema niko u Republici Srbiji, niti je takva mogućnost utvrđena bilo kojim pravnim aktom u našoj zemlji. Takođe, i da neko u Srbiji „potpiše“ nezavisnost Kosova, to, samo po sebi, ne mora da znači da bi to učinile sve zemlje sveta. Politički potezi sa pravnim posledicama ne smeju da budu ničija igra!

Nezavisnost i samostalnost Kosova, ako bi do nje de iure došlo, otvorila bi mnoga pitanja u međunarodnim odnosima, koja se (do)tiču i ne(do)tiču samo Srbije. Jedno od pitanja jeste povampirena ideja „velike Albanije“ (rešavanje albanskog pitanja). Međutim, otvaraju se i brojna pitanja u drugim delovima sveta, ali i u našem najbližem okruženju. Neka od tih pitanja su Krim, severna Italija, Irska, Koreja, Baskija..., opstanak BiH...

Unutrašnji dijalog koji je otvorio predsednik Republike ne bi smeo da ostane samo na pitanju Kosova i Metohije. Odnosno, ma koliko se težišno bavio pitanjem Kosova i Metohije, taj dijalog mora doći do rezultante – *Nacionalna strategija*.

Umesto zaključka

Uvek je lakše nešto reći nego li što učiniti. Prvo bi misao – pa reč i delo. I stajanje je nazadovanje, reče Gete. Stoga, treba ići napred, odnosno ući u reformu strategija. Unutrašnji dijalog, na koji je pozvao predsednik Republike jeste prilika da se utvrdi nacionalni konsenzus ne samo oko Kosova i Metohije, već i oko drugih pitanja iz domena nacionalnih interesa i ciljeva. Ovo s razloga što Srbija nema utvrđene nacionalne interese! Da li je pravo vreme za to? Uvek je pravo vreme za takve stvari, odnosno jednom treba stati sa „poštalicom“ – nikad nam nije bilo teže, jer „lakše“ neće doći samo od sebe. Privilegiju da u nedogled razvlače status quo poziciju u međunarodnim odnosima imaju samo veliki.

Analiza početnih i identifikovanje graničnih uslova, te utvrđivanje nacionalnih interesa i ciljeva jesu početni koraci u reformi strategija. Ti početni koraci treba da rezultuju uspostavljanjem Nacionalne strategije. U kasnijem dugoročnom periodu, treba izvršiti reviziju postojećih strategija u Srbiji.

Kosovo i Metohija jeste vitalno pitanje i problem za Srbiju. Međutim, nezavisnost i samostalnost Kosova nije problem Srbije, već međunarodne zajednice. Tako se treba odnositi prema Kosovu. Stoga, nema te vlasti niti bilo koga u Srbiji ko potezom pera može rešiti pitanje nezavisnosti Kosova. Srbija na to nema pravo, niti je za to nadležna!

Idealno bi bilo (ali ideali ne postoje) da sve zemlje tzv. Zapadnog Balkana budu primljene u EU. Time bi, na posredan način bila, iako ne potpuno, rešena i albansko i srpsko i bošnjačko, a dovršeno i hrvatsko pitanje. U protivnom, „bure baruta“ će po ko zna koji put, kad-tad, upaliti fitilj koji tinja.

Literatura

- [1] Bofr, A., (1968), *Uvod u strategiju*, VIZ, Beograd.
- [2] Višnjić, Dušan, (2011), *Opšta strategija, ili strategija države – nacije*, Vojno delo/zima 2011, Beograd.
- [3] Đuričin, N., i dr. (2010), *Menadžment i strategija*, Ekonomski fakultet, Beograd.
- [4] Edgar, L., (1985), *Strategija i njeni izvori*, Informativni bilten prevoda, CVNDI, Beograd.
- [5] Erl, M.E., (1952), *Tvorci moderne strategije*, Vojno delo, Beograd.
- [6] Zorić, Milanko, (1999), *Teorijske osnove opšte strategije*, Vojno delo, Beograd.
- [7] Kovač, Mitar, Marček, Jan, *Teorijske osnove strategije države*, Zbornik radova sa Simpozijuma o vojnoj nauci – „Naučna izgrađenost i činoci vojne strategije“, Institut ratne veštine, Beograd.
- [8] Koter, Berger, Bickhoff, (2010), *Quintessence of Strategic Management*, Heldberg Springer Verlag, Berlin.
- [9] Kronje, Jasminka i dr., (2011), *Vodič kroz strategiju Evropa 2020*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd.
- [10] Marković, Mihajlo, (1984), *Filozofski osnovi nauke*, SANU, Beograd.
- [11] *Moguće strategije razvoja Srbije*, (2014), Zbornik radova sa naučnog skupa, SANU, Beograd.
- [12] Očić, Časlav (2014), *Strategija razvoja: zamisli i ostvarenja*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Moguće strategije razvoja Srbije“, SANU, Beograd.

[13] Simonović, Branislav, (2014), *Mogu li strategije da pomognu u razvoju srpskog društva*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Moguće strategije razvoja Srbije“, SANU, Beograd.

[14] Forca, Božidar, (1998), *Strategija M.R.A.V*, Novi glasnik 6/98, Beograd.

[15] Forca, Božidar, (2003), *Vojni faktor međunarodnih odnosa i njegov uticaj na razvoj Vojske Jugoslavije* – doktorska disertacija, Vojna akademija, Beograd.

[16] Forca, Božidar, (2015), *Kakva nam Vojska treba?*, Vojno delo, Beograd.

[17] Forca, Božidar, Sekulović Dragoljub, (2017), *Vojna neutralnost u geostrateškim prestrojavanjima u savremenom evroazijskom prostoru*, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Geopolitički procesi u savremenom evroazijskom prostoru“, Geografsko društvo Republike Srpske, Banja Luka (31.05-04.06), strana 37-57, ISBN 978-99970-711-0-3; UDK 327:911.3(4+5)“20“

[18] Forca, Božidar (2017), *Od strategije do strategologije*, Zbornik radova sa nacionalnog naučnog skupa „Savremeni problemi strategije i strategijskog menadžmenta“, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd. ISBN 978-87333-83-3.